SCOL
STICHTING CONFESSIONEEL ONDERWIJS LEIDEN

HANDREIKING
bij ingrijpende gebeurtenissen

Bij de zee

Ik sta bij de zee
kijk naar de golven
denk: weet je wat
ik geef al mijn tranen
met dat grote water mee

ik heb daar lang gestaan
en zo gehuild
het hield maar niet op
dacht even:
waar komen al die tranen
toch vandaan

opeens waren mijn tranen
allemaal weg
ik zag bij mijn voet
een witte vogel
die liep zomaar een eind
met me mee
langs de zee
ik dacht……dat ben jij
nu zijn we weer even samen

Uit: Als ik aan je denk, moet ik huilen Gedichten voor kinderen bij verlies
Ina Sipkes de Smit

Inleiding

I **Het overlijden van een *leerling***

A. Het bericht komt binnen
B. Het verstrekken van informatie
C. Informeren van de klasgenoten
D. De rouwadvertentie
E. Bezoek aan de ouders/nabestaanden
F. Contacten met de ouders van de overige leerlingen
G. Voor de begrafenis
H. Nazorg
I. Bij ernstige ziekte

II **Het overlijden van een *personeelslid***

III **Het overlijden van een *ouder*, *broer* of *zus* van een *leerling***

IV **A:** Voorbeeldbrief: Bekendmaking
B: Voorbeeldbrief 2 Informatie aan ouders omtrent dood
C: Voorbeeldadvertentie

Inleiding

Voor jullie ligt een herzien exemplaar van het draaiboek rond een overlijden binnen de school. Op alle scholen is al een verouderd en wellicht nooit gebruikt exemplaar aanwezig. Wat we ons weinig realiseren is dat er vandaag een telefoontje kan binnenkomen, waardoor er direct gehandeld moet worden. Te denken valt aan een overlijdensbericht of een bericht van ernstige ziekte. En misschien komt het draaiboek ook van pas na een ernstig ongeluk waar de school mee geconfronteerd wordt.
We worden soms opgeschrikt door berichten in het nieuws dat er in gezinnen tragedies plaatsvinden, ouders die hun partner en/ of kinderen ombrengen. Vaak wordt dan de GGD ingeschakeld. Dat kan goed zijn. Maar de beste hulp kan geboden worden door de mensen die dicht bij de leerlingen staan en dat zijn de docenten zelf. Zij zijn een constante factor voor de klas, op hen kan dagelijks een beroep gedaan worden en zij kennen de kinderen goed.

Hiervoor jullie ligt een handreiking bij een sterfgeval binnen de school, het is een draaiboek. Dit raamwerk, waar jullie zelf aan kunnen toevoegen, immers geen situatie is vergelijkbaar, is een leidraad. Hopelijk zullen jullie het niet nodig hebben, maar als het moment zich dan toch aandient, zijn jullie er op voorbereid. Het is dan ook **van belang** dit **draaiboek met het team** van te voren een keer **door te nemen**, immers als het vakantietijd is, zal misschien een ander dan de directie het initiatief moeten nemen. Spreek af waar dit draaiboek te vinden is. Stel in ieder geval **tevoren een team samen** dat met elkaar de zaken die moeten gebeuren gaat uitvoeren. Te denken valt aan de directie, MT, klassenleerkracht, mentor, intern begeleider.

Als de school bericht krijgt, moet er vrijwel direct actie ondernomen worden. Hoe te handelen bij het overlijden van een *leerling*, een *personeelslid* of een *familielid* van een leerling ten gevolge van een ongeluk of ziekte? Het draaiboek biedt handreikingen, hoe te handelen als je als school met één van bovengenoemde gevallen te maken krijgt.

Het draaiboek is zo gemaakt dat de handelingen kunnen worden afgevinkt, **kopieer dan wel** van te voren **een nieuw exemplaar**, zodat er altijd een reserve op de plank ligt.
Elke school is natuurlijk vrij om ook zonder dit voorliggende exemplaar, het internet op te gaan. Daar zijn ook voldoende sites en links te vinden met literatuur, gedichten en andere teksten rond de dood.
Ik hoop natuurlijk dat jullie dit draaiboek zelden of nooit uit de kast hoeven halen.

Elizabeth Boddens Hosang,
Adviseur Identiteit Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden

Te bereiken
of via **06 34 89 00 85**

Onderwijsbureau SCOL **071-517 5551**
Email: identiteit@scoleiden.nl

GGD Leiden, Parmentierweg 49, 2316 ZV Leiden
T 088 - 308 30 00; F 088 - 308 39 00

Slachtofferhulp
Slachtofferhulp kan helpen bij schokkende gebeurtenissen zoals een ongeval of misdrijf. Medewerkers van slachtofferhulp kunnen snel ter plekke zijn en de eerste opvang bieden. De opvang kan variëren van het voeren van gesprekken tot het regelen van praktische zaken. Vervolggesprekken zijn mogelijk.
Telefonisch servicepunt 0900-0101 (lokaal tarief); www.slachtofferhulp.nl

I HET OVERLIJDEN VAN EEN LEERLING

I A Het bericht komt binnen

Bericht van een ongeluk of overlijden van een **leerling:**

- ❑ Degene die het bericht aanneemt, betuigt zijn deelneming en zegt toe dat er iemand zal terugbellen. Deze moet ook vragen op welk nummer men bereikbaar is en op welk tijdstip. Beter is niet direct doorverbinden met een directielid, tenzij de beller daar zelf om vraagt. Het directielid kan zich zo even voorbereiden.
- ❑ Naar de toedracht wordt wel gevraagd.
- ❑ De ontvanger van het bericht waarschuwt zo snel mogelijk de directie.
- ❑ De directie verifieert het bericht, wanneer het niet afkomstig is van familie, arts of politie.
- ❑ Breng zo nodig de hulpverlening op gang. Arts, politie en dergelijke, in geval van een ongeval op weg naar school of in school.
- ❑ Contact zoeken met nabestaanden. Wie is de contactpersoon van de familie? Noteer de nummers.
- ❑ Denk aan de schoolvlag, gaat die halfstok en voor hoelang?

I B Het verstrekken van de informatie

De directie informeert

- ❑ De collega's over het ongeluk/overlijden, het liefst allemaal tegelijk in bijv. de teamkamer. Daar deel je samen de eerste emoties, waarna iedereen naar de klassen kan gaan. Neem daar de tijd voor! Laat als mogelijk de duo-partners ook naar school komen voor de briefing.
- ❑ De adv. identiteit, indien gewenst.
- ❑ Vakleerkrachten, denk aan externen, óók voor vervolginformatie.
- ❑ Eventueel de broers en zusjes. Hoe worden zij op de hoogte gebracht en door wie? Door de school of de ouders? Dat laatste is te verkiezen natuurlijk.
- ❑ Blijven de broers en zusjes op school of willen/kunnen ze naar huis?
- ❑ Gaan zij na schooltijd naar huis of naar familie? Zo ja, naar wie? Welk adres en welk telefoonnummer? Eventueel zelf controleren en hier opschrijven.
- ❑ Het bestuur.
- ❑ M.R. /O.R.
- ❑ Afwezige collega's, overblijfouders, naschoolse opvang.
- ❑ Ouders (een kort schriftelijk bericht).
- ❑ De klas van de leerling.
- ❑ Meld dat journalisten na een ongeval of misdrijf informatie willen hebben. Stel binnen het team iemand aan die daar verantwoordelijk voor is. Verwijs in de brief naar de ouders ook wie daarvoor aangewezen is. Niemand zit erop te wachten dat onjuist nieuws verspreid wordt. Neem hiervoor contact op met Jacqueline Walstra op het SCOL Bureau.

I C Informeren van de klasgenoten

Aandachtspunten vooraf:

- ❑ De groepsleerkrachten/mentoren bereiden zich samen voor op het gesprek met hun groep.
- ❑ Creëer binnen het team een sfeer waarin het mogelijk is om te zeggen dat je er moeite mee hebt of misschien dat je het niet kúnt vertellen aan je klas. Bekijk in hoeverre je elkaar kunt ondersteunen met tips.
- ❑ Vraag als nodig een vertrouwde collega of id. begeleider om je te steunen of met je de klas in te gaan.
- ❑ Probeer de opvang zoveel mogelijk in de klas te houden, maar zorg dat er een ruimte is waar leerlingen naartoe kunnen, die alleen maar moeten huilen of erg overstuur zijn.
- ❑ Wees erop voorbereid dat het gesprek andere verlieservaringen kan reactiveren, zowel bij leerlingen als bij leerkrachten.
- ❑ Zorg dat je werkvormen bij de hand hebt, die verwerking stimuleren. Zorg dat er tekenpapier – kleurpotloden – enzovoort klaarliggen. Er is als het goed is op school een rouwmap.
- ❑ Bereid je goed voor: wat ga je zeggen en hoe, bedenk welke reacties kun je verwachten.

De mededeling aan de klas

- ❑ Begin met een inleidende zin. Bijvoorbeeld: zojuist is er een telefoontje binnengekomen met een heel verdrietige mededeling…….
- ❑ Vertel het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis.
- ❑ Breng het bericht over zonder eromheen te draaien.
- ❑ Geef in eerste instantie de hoogst noodzakelijke informatie.
- ❑ Neem voldoende tijd voor emoties.

Vervolgens

- ❑ Praat met de leerlingen over het gebeurde. Wees voorzichtig met vooronderstellingen, bevestig die niet. Soms weten leerlingen al meer van ‘horen zeggen’.
- ❑ Praat met hen over de overledene.
- ❑ Er is ruimte voor verdriet, niets is gek. Ook een docent mag huilen in de klas.
- ❑ Geef aan de leerlingen de eerste tijd keuzeopdrachten, bijvoorbeeld wel of niet rekenen, enzovoort.
- ❑ In een dagelijks stiltemoment/ dagopening mag/moet het gebeurde zeker z’n plaats hebben.
- ❑ In geval een ongeluk:
  Praat erover: Waar was je toen je van het ongeluk hoorde?
  Wat dacht/ voelde je toen je het hoorde? Had iemand nog ruzie met het slachtoffer, bedenk een werkvorm want vergeven (goed maken) is belangrijk.

I D De rouwadvertentie

- ❑ Wel of niet en namens wie? Personeel, M.R., O.R., bestuur, leerlingen enzovoort.
- ❑ Meld aan de familie dat je dit als school doet. Misschien plaatst de familie zelf geen advertentie.
- ❑ Wordt gekozen voor één of meerdere advertenties? Vaak kan één advertentie volstaan.
- ❑ Voor welke krant/ media kiezen we?
- ❑ Zorg bij meer advertenties, dat ze bij elkaar in dezelfde editie (dag) komen.
- ❑ Controleer de juiste spelling van de (voor-) namen.
- ❑ De directeur verzamelt alles en geeft dit door aan de krant. Familieadvertenties horen er altijd vóór te staan.
  NB: neem hier over contact op met de afdeling communicatie van SCOL.

I E Bezoek aan de ouders

A: Het eerste bezoek:

- ❑ Neem dezelfde dag contact op met ouders of contactpersoon; vraag telefonisch of bezoek gelegen komt en zeg met wie je komt.
- ❑ Maak een afspraak voor een huisbezoek.
- ❑ Ga bij voorkeur samen met iemand van de schoolleiding.
- ❑ Houd er rekening mee dat het eerste bezoek meestal alleen een uitwisseling van gevoelens is.
- ❑ Vraag of je een tweede bezoek mag brengen om eventueel verdere afspraken te maken.

B: Een tweede bezoek:

- ❑ Kunnen leerlingen op bezoek komen?
- ❑ Het afscheid nemen van de overleden leerling.
- ❑ Bijwonen van de begrafenis. PO: alleen als de ouders van de leerlingen zelf meegaan.
- ❑ Moment op school?

Als ouders het afscheid in stilte willen, laat weten dat de school ook herdenken wil. Mogelijk op een later tijdstip met ouders of familie erbij.

I F Contacten met de ouders van de overige leerlingen

Informeer de ouders via een brief over:

- ❑ De gebeurtenis.
- ❑ Organisatorische aanpassingen.
- ❑ De zorg voor de leerlingen op school.
- ❑ Contactpersonen op school.

- ❑ Let op bij familietragedies of een ongeval dat de media aanwezig kan zijn rond huis en school. Alle informatieverstrekking moet via de school lopen, in overleg met SCOL afd. communicatie.
- ❑ Regels over aanwezigheid. Hoe verdrietig ook, leerlingen kunnen het best in hun ritme blijven en op school zijn, waar alles weer zijn loop krijgt.
- ❑ Nazorg voor de leerlingen en of ouders.
- ❑ Rouwprocessen die kinderen doormaken en problemen die zich daar eventueel bij kunnen voordoen. Zie p. 13.

I G Voor de begrafenis

- ❑ Houd de reacties van leerlingen goed in de gaten.
- ❑ Denk aan bloemen, het zelf maken van een bloemstuk in de klas kan helend werken.
- ❑ Creëer een herinneringsplek, ook voor de tijd na de begrafenis.
- ❑ Haal de stoel/tafel niet direct uit het lokaal; spreek wel af wanneer e.e.a. weer wordt opgeruimd (een vakantie is een natuurlijk cesuur).
- ❑ Houd rekening met cultuurverschillen.
- ❑ Rituelen zijn belangrijk voor de rouwverwerking: planten van een boompje, een persoonlijk boodschap op de kist leggen, zingen, en dergelijke.
- ❑ Organiseer gerichte activiteiten om het rouwproces te bevorderen zoals schrijven, tekenen of het werken met gevoelens.
- ❑ Hang eventueel een foto op van de overleden leerling in de klas of in de school. Maak desnoods een stiltehoekje, waar een schrift en pen gelegd kunnen wo*rden. ook ouders kunnen hier iets in vermelden.*

I H Nazorg

Let op de volgende zaken voor diverse geledingen, zoals de overleden leerling, zijn/haar ouders, broers of zusjes; medeleerlingen; leerkrachten.

***A**: Overleden leerling:*

- ❑ Laat de lege stoel/tafel van het kind in de klas staan, eventueel op een later tijdstip ergens anders in de klas.

***B**: Ouders, broers en zussen van de overleden leerling:*

- ❑ Denk aan de ouders; zij hebben vaak behoefte aan een nagesprek.
- ❑ Denk op de verjaardag en sterfdag aan ouders, broers en zussen van de overleden leerling.
- ❑ Houd oog voor de broers en zusjes van het overleden kind. Ook voor hen kan iets gemaakt worden die de schooljaren meetrekt.
- ❑ Persoonlijke bezittingen van de overleden leerling aan de ouders overhandigen. Een goed moment kan zijn aan het einde van het schooljaar, wanneer de klas overgaat. Overleg dit ook met de klas.

***C**:* *Medeleerlingen:*

Het is belangrijk dat een leerling weet, dat het zich mag uiten. Soms zie je de rouwreactie van kinderen pas weken of maanden later.
Let op de signalen:

- ❑ Afhankelijk gedrag
- ❑ Kinderlijk gedrag
- ❑ Ouderlijk gedrag
- ❑ Lichamelijke klachten, als buikpijn
- ❑ Slapeloosheid
- ❑ Ander spelgedrag
- ❑ Angst om alleen te zijn
- ❑ Slecht eten
- ❑ Angstdromen
- ❑ Niet meer kunnen huilen of anders huilen
- ❑ Prikkelbaarheid
- ❑ Stemverandering
- ❑ Zich terugtrekken

Risicoleerlingen

- ❑ Let speciaal op risicoleerlingen, zoals kinderen die al eerder een verlies hebben geleden.
- ❑ Ook is het belangrijk om extra aandacht aan kinderen uit AZC's te geven. Zij hebben vaak al veel verloren en kunnen daardoor traumatische ervaringen hebben.

En verder:

- ❑ Sta af en toe stil bij herinneringen, besteed aandacht aan de verjaardag en sterfdag van de overleden leerling.
- ❑ Neem een foto, herinneringswerkstuk of iets dergelijks mee naar de volgende groep. Dit kan doorgaan tot en met groep 8 en bij het verlaten van de basisschool wordt het overhandigd aan de ouders. Nodig hen wel uit, ze bepalen zelf wel of ze dit willen of aankunnen. Vul dat niet voor hen in. Ook zij sluiten een periode af.

Het verlaten van school is voor elke ouder een beetje emotioneel en dat mag. Niets doen is misschien wel het ontkennen van de overleden leerling, die tóch deel heeft uitgemaakt van de groep. Overleg dit wel met de ouders van het overleden kind.

***D**:* *Leerkracht /docent:*

Nazorg voor de groepsleerkracht en het team, dit kan door de identiteitsbegeleider in samenspraak met de directie. Breng bezittingen van de overledene te zijner tijd naar de ouders. Kies een moment waarop de gang van zaken van de afgelopen tijd met de ouders geëvalueerd gaat worden. Dit kan waardevolle informatie opleveren voor als het je als school nog eens overkomt. Noteer dit als bijlage in het draaiboek.

I I Bij ernstige ziekte

Als er aan het overlijden van een leerling een ziekteproces vooraf gaat, let dan op het volgende:

- ❑ Voor zieke leerlingen is school wellicht nóg belangrijker dan voor gezonde kinderen. School geeft een hoopvol toekomstperspectief. Laat daarom de zieke leerling zoveel mogelijk deelnemen aan alle activiteiten. Zo komt hij niet in een ongewilde uitzonderingspositie te zitten.
- ❑ Bereid de klas goed voor op de uiterlijke veranderingen gedurende de ziekte. Kinderen zijn immers gevoelig voor een beoordeling van hun uiterlijk.
- ❑ Laat de leerling zelf of samen met de ouders vertellen wat er aan de hand is.
- ❑ Regelmatig contact met de ouders is belangrijk. Ook om te horen wat het kind zelf al van het ziekteverloop weet!
- ❑ Als de ziekte ongeneeslijk is, kan het zijn dat de ouders en het kind er thuis niet over praten om elkaar te beschermen. Het kind zoekt dan vaak een vertrouwd persoon buiten het gezin, bijvoorbeeld iemand van school. Laat het kind merken dat het altijd kan en mag praten over de ziekte.
- ❑ De klas en hun ouders te vroeg inlichten over een langdurige ziekte is niet erg verstandig. De leerlingen hebben dan misschien moeite om normaal te doen tegen de zieke leerling en doordat de ziekte zo lang duurt, verslapt de aandacht snel.
- ❑ Als de leerling niet meer op school kan komen, houd dan wel steeds contact. Houd de ouders op de hoogte van de gebeurtenissen op school.

NB: Veel van deze suggesties gelden natuurlijk ook als ouders van kinderen ernstig ziek zijn.
Geef ruimte binnen de klas/school om over het verdriet van afscheid moeten gaan nemen, te praten.

II <u>HET OVERLIJDEN VAN EEN PERSONEELSLID, KIND VAN PERSONEELSLID</u>

Maak gebruik van de checkpunten die genoemd zijn bij het overlijden van een leerling, zie p. 5-6.

III <u>HET OVERLIJDEN VAN EEN OUDER, BROER OF ZUS VAN EEN LEERLING</u>

- ❑ De leerkracht zorgt ervoor goed geïnformeerd te zijn en vertelt de klas wat er gebeurd is.
- ❑ De leerkracht, eventueel met directeur bezoekt na afspraak de familie van de overledene.
- ❑ De leerkracht is degene met wie de leerling kan praten. Thuis is dat soms moeilijk vanwege het verdriet van de achtergebleven ouder. Een kind dat zijn ouder verdrietig ziet, wil niet zijn verdriet erbij doen. Juist erover praten, helpt bij de verwerking van het verlies.

- ❑ De leerkracht zorgt voor een goede opvang als de betrokken leerling weer op school terugkomt: eigen zorg en die van de medeleerlingen.
- ❑ De directie draagt zorg voor de verwerking van de gegevens in de leerling-administratie.
- ❑ Wanneer het een nieuwe leerling betreft, zou het goed zijn wanneer de voormalige school ook de informatie omtrent de dood van familie overdraagt.

De volgende paragraaf geeft voorbeelden van bekendmaking via brieven die vanuit school worden meegegeven of voor een advertentie. Het is aan te raden om informatie in één keer mee te geven, als alle informatie bekend is.
In ieder geval moet er, als 's morgens het bericht binnen is gekomen, die dag een brief mee met alle leerlingen. Berichten gaan in een gemeenschap rond de school snel en de school kan de juiste informatie verstrekken. Desnoods komt er voor nadere informatie nóg een brief. Besluit de school te wachten met een brief voor alle leerlingen, dan moet er wel een brief mee met de kinderen die het naast betrokken zijn.

Elke school heeft zijn eigen stijl en cultuur. De brieven kunnen een leidraad zijn. Denk aan het logo

IV A: Voorbeeldbrief: Bekendmaking

Geachte ouders,

Gisteren, na schooltijd is een ernstig ongeluk gebeurd, waarbij leerling ……van groep/ klas …het leven heeft verloren. Wij zijn erg geschokt en verdrietig.
Namens de ouders het verzoek hen nu thuis niet te bellen. Hoe begrijpelijk uw medeleven ook is, dergelijke telefoontjes vormen een zware belasting. Een brief of kaart doet wel goed.
U kunt wel de school bellen, de familie onderhoudt het contact met de school en zal ons verder op de hoogte houden. Eventuele post voor de familie kan ook op school afgegeven worden. Wij zorgen dat het bij de familie komt.
Als er meer bekend is over hoe wij afscheid kunnen nemen van…….dan berichten wij u.
Morgen zullen wij op school in betreffende klas over spreken. Wij hopen dat u ook thuis uw kind goed kunt opvangen als het erover wil praten.

Met vriendelijke groeten,

Naam van de contactpersoon van de school

B: Voorbeeldbrief 2

LOGO van de school

Datum,

Geachte ouders,

Vanmorgen bereikte ons het droevige bericht dat

Naam van de overledene (controleer of de spelling klopt)

Vader / Moeder van…….bijvoorbeeld Piet uit groep 3b/klas en Jaap uit groep 7c/ klas.

Wij zullen hem/ haar blijven herinneren als een (vul hier een aantal kwaliteiten in van de overledene)
Wij zullen (hier de namen van de achtergebleven ouder en de namen van de kinderen) zo veel mogelijk steunen en we wensen hen veel kracht toe, niet alleen de komende dagen, maar ook de tijd erna.

Namens het team,

C: Voorbeeld van een advertentie door de school geplaatst

Wij ontvingen vandaag het droevige bericht dat
Naam voluit zoals bekend in de school

Vader/ moeder van naam…… van kind /kinderen

We zullen hem/ haar blijven herinneren als een fijne (vul in wat je daar zelf wilt zeggen)
die zich betrokken voelde bij de school
en altijd klaarstond om te helpen bij allerlei activiteiten.
Met elkaar zullen wij (hier de namen van de achterblijvende gezinsleden) zoveel mogelijk steunen. Dat zij kracht mogen krijgen dit verlies te dragen.

Team school…….

Hoe zien kinderen de dood? Hoe kinderen de dood zien hangt af van hun leeftijd.

Kinderen van 3 tot 6 jaar kennen het verschil tussen leven en dood. Ze gebruiken het woord
'dood' in hun spel. Bijvoorbeeld: jij bent dood, je moet blijven liggen. Kinderen van deze leeftijd weten dat mensen en dieren dood kunnen gaan. Maar ze begrijpen nog niet dat dit voor altijd is; ze verwachten dat de dode gewoon weer terugkomt. Als er iemand is overleden, stellen ze veel vragen. Bijvoorbeeld: kan hij niet meer lopen, kan hij nog wat horen als ik wat zeg, wordt hij nou niet vies in de grond?
Kinderen van 6 tot 9 jaar beginnen te begrijpen dat de dood voor altijd is. Iemand die dood is komt nooit meer terug. Wat 'dood zijn' precies inhoudt weten ze nog niet. Ze beginnen te beseffen dat iedereen dood kan gaan, dus ook de mensen van wie ze houden. Dit maakt hen bang. Als ouders even weggaan, kan een kind vragen: komen jullie wel weer terug? Op deze leeftijd stellen kinderen vragen over de kist, de begrafenis en het kerkhof. Ze willen ook weten wat er na de dood gebeurt.
Kinderen vanaf 10 jaar weten dat alles wat leeft eens dood zal gaan. In deze leeftijd worden kinderen steeds minder afhankelijk van volwassenen. Om niet te kinderachtig te lijken, vragen ze meestal weinig aandacht voor hun angst en verdriet.

Praten met kinderen over de dood en de overledene
Praat met uw kind over de dood en degene die dood is. Probeer zo duidelijk mogelijk uit te leggen wat 'dood' precies is. Vooral bij heel jonge kinderen is dit erg belangrijk, want anders halen ze zich van alles in hun hoofd. Vertel dat iemand die dood is niets meer voelt. Hij voelt dus geen pijn en heeft het ook niet koud.
Leg de dood ***niet*** op de volgende manieren uit:
• Dood zijn is slapen, maar dan voor altijd. Uw kind kan dan bang worden als het zelf moet slapen. Slaap en dood zijn twee verschillende dingen.
• Dood gaan is op een verre reis gaan en nooit meer terugkomen. Ook dit is voor een kind lastig; het voelt zich in de steek gelaten. Waarom mocht uw kind niet mee? Het vriendje of de leerkracht kwam toch altijd terug als hij op reis ging?
• Iemand gaat dood omdat hij zo ziek is. Vooral kleine kinderen weten niet wat het verschil is tussen erge en minder erge ziekten. Als uw kind zelf eens een griepje heeft, kan het bang worden om dood te gaan. Een goede uitleg is daarom nodig. Bijvoorbeeld: een beetje ziek zijn betekent niet dat je dood gaat. Geef eerlijk antwoord op vragen van uw kind. Als u dingen niet vertelt, gaat uw kind er zelf over fantaseren. Dat is vaak erger dan de harde waarheid.
U hoeft niet op alle vragen een antwoord te hebben. Ook volwassenen weten niet alles en vinden het soms lastig om over bepaalde dingen te praten. Uw kind mag dit best merken, u mag best zeggen 'Ik weet het niet, maar ik denk ...'.

De verwerking
Kinderen verwerken een plotselinge dood anders dan volwassenen. Vaak spelen kinderen de gebeurtenis na; ze zijn druk bezig met poppen, auto's en verkleedkleren. Dit is een goede manier om te verwerken.
Zelf iets maken helpt kinderen ook om de dood een plaatsje te geven.
Het meegaan naar de begrafenis of crematie kan helpen bij het afscheid nemen. Uw kind moet van te voren wel weten wat het kan verwachten. Praat daar samen over.

Om de leerlingen te helpen bij het verwerkingsproces kunnen tal van werkvormen en methodieken toegepast worden. De keuze zal afhangen van de omstandigheden, de leeftijd van de leerlingen en hun relatie met de overledene. Enkele mogelijkheden zijn:

- het uiten van gevoelens via expressievakken (tekenen, schilderen, musiceren)
- het maken van een foto/herinneringsboek als gezamenlijke herinnering aan de overledene
- het maken van een troost-kunstwerkje voor de naasten van overledenen, individueel of gezamenlijk als klas
- het inrichten van een stilte-hoek in de klas en/of school
- activiteiten ter voorbereiding en invulling van de afscheidsbijeenkomst (teksten van een gedicht zoeken, tekst speech, muziek, advertentietekst opstellen, bloemen e.d.).

VERDERE INFORMATIE

Intranet
Op SCOL Intranet staat verdere informatie onder het kopje 'Identiteit'-> Materiaal -> Ingrijpende gebeurtenissen

Verder te vinden op intranet:

- SCOL Rouwprotocol (dit document)
- Informatie over verdriet en verliesverwerking, rouwfases naar leeftijd
- Werkvormen en werkbladen te gebruiken in een groepsgesprek
- Informatie over omgaan met ernstig zieke ouders
- Informatie voor het voortgezet onderwijs

Nuttige websites

http://www.in-de-wolken.nl/

http://www.emoties-enzo.nl/

https://www.omgaan-met-verlies.nl/